

KUTAKKÁ GYÚJT A MÉLY

„... - kutakká gyűjt a mély: - soká isznak belőled!” (Váci Mihály)

KÉRI KATALIN

Tanítói egyletek a történeti Baranyában

Ezzel a tanulmánnyal szeretném köszönteni Huszár Zoltán Tanár Urat a születésnapján. Negyedszázada ismerjük egymást, és azóta vagyunk jó barátok, az életútjaink ösvényei gyakran találkoztak az elmúlt években. A JPTE Történettudományi Doktori Iskolájában ismertük meg egymást, a PhD-képzést együtt végeztük el a legelső évfolyam mindössze 5 fős csoportjában. Sosem felejttem el, hogyan készültünk együtt az írásbeli záróvizsgára. Jelen voltunk a másik életében fordulópontot jelentő több tudományos eseményen: láttuk egymást sokszor izgulni egy-egy előadás vagy védés előtt; drukkolni azon, hogy miként sikerül mások elé tárni mindazt, amit mi magunk szeretünk, amivel éveken át kutatóként dolgoztunk. Nem csupán a történelem szeretete, de Baranya megye művelődés- és iskolaügyének kutatása is összeköt minket. Huszár Zoltán előtt így mi mással is tudnék most tisztelni, mint egy, a megye neveléstörténetébe betekintést nyújtó, primer forrásokból is merítő tanulmánnyal. Zoli, Isten éltesen, még nagyon-nagyon sok boldog évet, töretlen alkotói kedvet, jó egészséget kívánok Neked szerető családotd körében!

A tanítói szakma professzionalizálódása

A 19. századi európai modernizáció egyik fő sajátossága volt a szakértelmiség, a modern szakmák dinamikus fejlődése. A professzionalizáció nem (volt) más, mint a különböző értelmiségi feladatköröket ellátók tevékenységköreinek hivatássá válása. Ehhez a szakmai végzettség megszerzése mellett a szakmai érdekérvényesítés intézményeinek megteremtése, szakmai testületek, folyóiratok létrehozása és a szakmai-etikai normák kimunkálása, tágabb társadalmi közösgéggel való elfogadtatása is hozzátartozott.¹ A századvégre a pedagógusi, így a tanítói pálya is komoly szaktudáson és felkészültségen alapuló lett. (Ennek összetett folyamatait nemzetközi viszonylatok vázolásával hazánkban legrészletesebben Németh András foglalta össze.²) A tanítói szakma folyamatosan magas szintű művelésének, a képzőkben elsajátított diszciplináris és nevelési-módszertani ismereteknek a szinten tartása, fejlesztése, az ön- és továbbképzések folytatásának fontos színterei voltak az 1867-es kiegyezés, majd a népoktatási törvény elfogadása után sorra megalakuló tanítói egyletek, melyek az érdekérvényesítést, a kollegialitást erősödését is segítették. Ezek mellett a szakmásodás lényeges eleme volt a többek között éppen az egyletek működéséről tudósító pedagógiai sajtó kibontakozása³. Ebben a tanulmányban a dualizmus kori Baranya megyei pedagógiai sajtó cikkeinek és levéltári forrásadatoknak a felhasználásával adunk rövid áttekintést a tanítóegyletek működéséről.

A tanítóegyletek megalakulása, átalakulása

A tanítóegyletek alakulása és működése a történeti Baranya megyében is az országos viszonyoknak megfelelően alakult. „A népnevelés ügyének felvirágoztatásában” és az

¹ Gyáni – Kövér 2006. 81.

² Németh 2012.

³ Kéri 2013.

1868:XXXVIII. törvény végrehajtásában fontos szerep hárult az egyletekre.⁴ Baranyában is jellemző volt, hogy az egyletek tagjainak száma erősen eltérő volt, ugyanez elmondható tevékenységükről, vagyoni állapotukról, létezésük időtartamáról is. A katolikus és más felekezetek egyletein kívül általános egyletek is léteztek, és Baranyában volt a legerősebb mozgalom – az óbudai egylet tevékenységén kívül – egy országos szövetség létrehozásáért.⁵ A *Néptanoda* című lap, mely több baranyai egylet közös újságja volt, már 1867 decemberében hírt adott egy tanítóegylet létrehozásáról.⁶ Az egylet célja az volt, hogy tapasztalatsere, tudományos felolvasások és írásművek benyújtása teremtsen alapot a tanítói önképzéshez. Eötvös felhívásáról a megyében először a Pécsi Lapok 1867. augusztus 18-i száma adott hírt. A kultuszminiszter felhívólevelét báró Liphay Béla megyei főispánnak is megküldte, de ez csak három hónap múlva, október 9-én került a megyei közgyűlés elé.⁷ A *Kalauz* című lap ugyanebben a hónapban Egyesüljünk című cikkével buzdított egyletalapításra.⁸ Az első egylet, amelyik Schneider István vezetésével megalakult, „szabad, általános” egyesület volt, 1867-ben 66 taggal jött létre, és Pécsi Tanítóegyesület néven működött.⁹ Ugyancsak általános jelleggel alakult meg továbbá a Baranyamegyei Tanítótestület (Pécs, 1882), a Baranyavárvidéki Tanítóegylet (1869, illetve 1873, Baranyavár), a Pécsvárvidéki Általános Tanítóegylet (1872-1914) és a Siklósvidéki Általános Tanítóegyesület (1870).¹⁰ Korán megszűntek a Szigetvárvidéki (1868) és a Szentlőrincvidéki Általános Tanítóegyesületek, ennek bizonyára az volt a fő oka, hogy tagjaik más – megyei érdekszférájú – egyesületbe léptek át.

A római katolikus jellegű egyletek közül 1896-ban készített összefoglalójában Peres Sándor kettőt említett (a megszűnt egyleteken kívül): a Mohácsvidéki Római Katolikus Tanítóegyesületet és a Siklósvidéki Római Katolikus Tanítóegyletet.¹¹ Előbbi 1883-ban Mohácson alakult, a kéméndi, mohácsi, németbólyi tanítói körök részvételével, 99 fős tagsággal. Könyvtára 37 műből állt, alapvagyonra pedig 541 forint 76 krajcárból. 1883-ban az elnöke Böhm János volt. A másik egylet is 1883-ban alakult Siklóson, 55 taggal. Könyvtára 88 kötetből és 190 füzetből állt a beküldött adatok szerint, vagyona pedig 362 forint 31 krajcár volt. 1883-ban az elnöke Khon András, 1894-ben pedig Pámmer Péter volt.¹² Peres művében még nem szerepelhetett, a tanulmányunkban vizsgált korszak történetéhez azonban szorosán hozzátartozott a Pécsegyházmegyei Római Katolikus Tanítóegyesület, mely 1907. július 3-án alakult meg, az alapszabályai pedig 1908-ból valók. Ez az egyesület a 20. század első évtizedétől kezdve egybeolvasztotta az egyházmegye tanítóságát. A Mohács-Vidéki Tanítóegyesület például 92 tagjával már 1907-ben belépett ebbe az egyesületbe.¹³ Ebbe a testületbe olvadtak bele továbbá azok a tankerületi egyesületek is, melyek 1873-74-ben jöttek létre. Halász István kimutatásai szerint 1878-ban 6 ilyen működött Baranyában: a pécsi egylet (40 taggal), a pécsváradi (26 taggal), a siklósi (17 taggal), a szentlőrinci (32 taggal), a mohácsi (37 taggal) és a baranyavári (56 taggal).¹⁴ A Pécsegyházmegyei Római Katolikus Tanítóegyesületbe történő belépést általában feltételként szabták a pályázóknak egy-egy új tanítói állás elfoglalása előtt. Ez az egyesület ügyelt a katolikus szellemiség ápolására és a szakmai képzésre. A megalakulást már 1902-től erősen szorgalmazták¹⁵, és alapszabályzatában már korábban megfogalmazott célokat fektettek le. A 2. paragrafusában szerint az egyesület fő célja volt: „a) A pécsegyházmegyei tanítók szellemi, erkölcsi és anyagi erejének a katolikus magyar nevelés és tanítás-ügyi célra egységes szervezetbe való foglalása. b) Pályadíjak kitűzése által a tanítók

⁴ Lantos 1980. 169–184.

⁵ Pécsi értesítő 1908–09. VI.

⁶ Néptanoda 1867. 7–8.

⁷ Komlósi 1972. 75–83.

⁸ Rubus 1867. 5.

⁹ Peres 1896. 262; Márfi 1985–86. 193.

¹⁰ Peres 1896 262–263.

¹¹ Peres 1896. 277–278.

¹² Peres 1896. 277–278.

¹³ Tanítóegyesületek 1907. 4.

¹⁴ Halász 1878. 108–109.

¹⁵ Egyházmegyei 1902. 1.

szellemi és szakszerű tökéletesedésének ügyét szolgálni.”¹⁶ Az egyesület elnöke Wajdits Gyula egyházmegyei tanfelügyelő volt. Az alapszabályzatot mind gr. Zichy Gyula püspök, mind pedig Várady Antal miniszteri tanácsos jóváhagyta.

1906-ban Pécs központtal, Futima Sarolta elnökletével megalakult a Pécsi Tanítónők Egyesülete. Az egyesület már 1906 előtt is létezett, Pécsvidéki Tanítónők Egyesülete néven, ám mindössze 1 vidéki tagja volt, ezért az egyesület 1906-ban mind a nevét, mind pedig a feladatait megváltoztatta. Az 1913-as alapszabályok szerint nem csak a város, de a megye tanítónőit is szándékoztak ebben az egyesületben összefogni. Az alapszabályzat sok pontjában hasonlított a fentiekben említett Pécsegyházmegyei Római Katolikus Tanítóegyesület szabályaihoz, és ez nem volt véletlen, hiszen a tanítónők egyesületének védnökei az előbbi egyesület tagjai közül kerültek ki. A tanítónők azonban speciális, az előbbi egyesületétől eltérő célokat is tűztek maguk elé, nevezetesen a nőnevelés és az önképzés előmozdítását.¹⁷

A Pécsi Általános Tanítóegylet története jó példát szolgáltat a megye egyleti életére általában. 1907-ben az egylet megalakulásának 40 éves évfordulója alkalmából megbízták egy rövid történeti összefoglaló megírásával Klingenberg Jakabot, aki hosszú éveken át volt az egylet alelnöke.¹⁸ Ő végig figyelemmel kísérte az egylet működését, és a jegyzőkönyvek segítségével megírta ennek összefoglalását is. A szokásos gyűléseken kívül egy nagyon fontos eseményt említett meg a tagság múltjából: az 1870-es évet, amikor október 6-án Eötvös József miniszter személyesen látogatott el Pécsre. Klingenberg részletes leírást adott erről a napról, mely szerint a minisztert fogadták az egyház képviselői, a városi törvényhatóság, a megyei hatóság, a Pécsi Tanítóegylet, a Pécsi Dalárda és a Pécsi Dalkör. Este pedig fáklyásmenetet tartottak a tiszteletére. Eötvös beszédéből – többek között – az alábbi részt idézte: „... azon legnagyobb kincset, melyet a Gondviselés adott, az észbeli tehetséget lehetőleg fejlesszük, mert a valódi szabadság, egyenlőség és testvériség csak a kultúrában s minden tehetségünk egyenlő kifejtésében fekszik.”¹⁹

A tanítóegyletek tanácskozásainak témái

A korszak tanítói egyleteinek életéről számos adat őrződött meg a levéltári forrásokban és a korabeli sajtótermékek hasábjain. Ezeknek a segítségével részben rekonstruálni lehet, hogy melyek voltak a legfontosabb, bemutatásra és megvitatásra kerülő témák a tanítói tanácskozásokon. A dualizmus kori tanítói önképzésnek – csakúgy, mint az ország más megyéiben – alapvető színterei voltak Baranyában is a tanítói tanácskozások (korabeli kifejezéssel: a *tanácskozmányok*), illetve a különféle tanítóegyletek összejövetelei. Az – általában szorgalmi időben tartott – gyűlések jó alkalmat kínáltak a tanítók számára arra, hogy mindennapi problémáikat megbeszéljék, hogy módszereket és ötleteket cseréljenek, illetve az alkotómunkát is lehetővé tették az ülések, hiszen a legtöbb tanácskozást vagy egyleti összejövetelt felolvasásokkal tették színesebbé. A tehetséges tanítók így lehetőséget kaptak fejlesztői és kutatói munkáik bemutatására. A jegyzőkönyvek és újságlapok színes és folyamatos tevékenységekről számoltak be, és bár a tanítóknak csak egy része vett részt rendszeresen az önképzések eme formáin, a testületi és egyleti mozgalom hatásai összességében jelentősek voltak.

A korabeli kútfők adatai szerint ebben a tanulmányban mindössze néhány, az adott időszakban fontos téma kerül kiemelésre. Az egyleti összejöveteleken megye-szerte visszatérő téma volt egyrészt a tanítók életkörülményeinek javítását célzó javaslatok, észrevételek megvitatása, ezzel kapcsolatosan tervezetek, memorandumok kidolgozása. Ezt a kérdéskört érintette például a tanítói fizetés és nyugdíj problémája.²⁰ A Pécsi Közlöny című katolikus lap rendszeresen tudósított az egyletek összejöveteleiről, az újság általában kapott a részletes programot tartalmazó meghívókból. Elsősorban ezen újság közleményei alapján körvonalazódnak azok a módszertani problémák, amelyek a leginkább foglalkoztatták a baranyai tanítószágot. Éveken át a tanterv-készítés, illetve az a téma, hogy szükséges-e az osztatlan népiskolák részére külön tantervet készíteni, izgalomban

¹⁶ Alapszabályok 1908. 1.

¹⁷ Pécsi Tanítónők 1913.

¹⁸ Klingenberg 1907.

¹⁹ Klingenberg 1907. 7.

²⁰ Sok más forrás mellett l. például: Tanítói gyűlés 1907. 4.

tartották a tanítókat, egyleti gyűléseiken is gyakran volt ez a fő kérdés.²¹ Gyakran felmerült a tanító feladatainak, ehhez kapcsolódóan a tanítóképzés szerkezetének, gondjainak a megbeszélése, ezzel kapcsolatosan gyakran alakultak ki viták.²² Sokszínű volt a módszertani tárgyú előadások palettája. Néhány téma „bejárta” a megyét, több helyszínen, több egyleti összefüggésben is sor került például az „olvasástanítás fonetikus módszerrel” című előadásra, melyet Möhler György pémonostori tanító tartott.²³ Állandó téma volt továbbá, 1879 után, de különösen 1905-ben és 1906-ban a magyarosítás kérdése.²⁴ További témák voltak: a szülőj-oktatás a népiskolában²⁵, az énektanítás²⁶, a nevelésről szóló előadások²⁷, gazdasági és földműveléssel kapcsolatos értekezések²⁸ stb.

Az esperes kerületek tanácskozásai bővelkedtek a tartalmas és értékes beszédekben, felolvasásokban, a jegyzőkönyvek írói gyakran részleteket, vagy egy-egy dolgozat rövidített vagy teljes formáját is lemásolták, és azt az egyházmegyei tanfelügyelőségnek utólag megküldték. A szövegeket átvizsgálva kitűnik a kor szónoki és tudományos értekezési stílusának valamennyi jellemző vonása. A tanítók, akik előadásokat tartottak, mondanivalójukat gyakran „igazították” nagy elődeik, illetve kortárs példaképeik szavaihoz, gondolataihoz. Eötvös József beszédeinek, és számos, országos és megyei hírű tanfőnök cikkeinek, felolvasásainak hatása lehetett az, hogy az egyleti üléseken előadó tanítók stílusa, szóképei gyakran hasonlítottak egymáshoz. A tanító maga ezekben a beszédekben fényhez, lánghoz, sugárhoz volt hasonlatos, mint például egy 1893-as beszéd szövegében: „... csalódik tehát az, ki azt hiszi, hogy kötelességének eleget tett, ha 4-5 órát tölt az iskolában. A tanítónak az iskolán kívül is kell tanítani, legalább is jó példájával. Ő bármikor és bárhol ott áll hivatásának szentélyében. Az ő személye hasonlít a naphoz a község láthatárán, tudományával világít és jó példával melegít és növeszt.”²⁹

Az egyleti összefüggések általános napirendjéhez tartozott a nyitó- és záróbeszéd, a tagdíjbeszéd, a jegyzőkönyv hitelesítése és időnként – az alapszabályoknak megfelelően – a tisztújítás. A napirendbe gyakran iktattak közös éneklést, egy-egy szavalatot vagy együttes imát. A rendszeres egyleti találkozások révén gyakran szövődtek barátságok a tanítók között, és a jó hangulatban eltöltött – általában közös ebéddel záruló – összefüggések sok tanító számára, az önképzésen kívül, igazi „ünnepeket”, de legalábbis kellemes kikapcsolódási lehetőséget jelentettek. Az újságok gyakran felidéztek a gyűlések utáni hangulatot is, például azt az esetet, amikor a németi espereskerület tanítósága 1907. július 22-én Csonka Nándor keszűi plébános házában „magyaros vendégszeretettel fűszerezett” ebéden vett részt, és „a megjelentek késő délutánig együtt maradtak a legjobb hangulatban.”³⁰ A tanítóegyleti gyűlésen részt venni nem minden tanító számára volt könnyű, hiszen ez gyakran hosszú utazást rótt rájuk, melyet saját költségükből kellett fedezniük, és sokszor ugyanez vonatkozott a napi étkezésre is.

Nagyobb esőzés vagy havazás idején egyes baranyai utak járhatatlanná váltak, és ez bizonyos községek tanítói számára lehetetlenné tette a „kimozdulást” falujukból.

Országos programok

A Baranya megyei katolikus tanítók nem csak megyei, de valamennyi, az időszakban megrendezésre került országos eseményen is képviseltették magukat, arra azonban ritkán nyílt lehetőségük, hogy tömegesen vegyenek részt ilyen rendezvényeken. 1896-ban az ezredéves kiállítás igazgatósága a pedagógusok nagy részének rossz anyagi helyzete miatt a II. országos és egyetemes tanügyi kongresszus tagjainak utazási- és ellátási kedvezményeket nyújtott, és kedvezményes kiállítási belépőjegyeket is biztosított számukra. A Pécsi Közlöny ezeket az árakat közölte: „Utazás a vasúton harmadosztályú jeggyel a második osztályon; fél másodosztályú jeggyel a

²¹ L. például: Tanító-egyleti közgyűlés 1900. 4; Tanítógyűlés 1905. 3.

²² A németi esperes kerület 1907. 4.

²³ L. ezeket a cikkeket: Egyleti élet 1904. 6; Siklósi r. kath. tan. egyesület 1906. 5; Olasz Jegyzőkönyv 1906.

²⁴ L. például: Tanítói gyűlés 1905. 4. és

²⁵ L. például: Siklósi r. kath. tan. egyesület 1906. 5.

²⁶ L. például: Hidor 1907; A Baranyavidéki Tanító Egyesület 1908.

²⁷ Tanítógyűlés 1905. 3; Wajdits Gyula 1908. 5; Az alkoholelles nevelés 1906. 5.

²⁸ L. például: Olasz gyűlés (1906–1907)

²⁹ Siklósi tanácskozmányi jkv. 1893.

³⁰ A németi esperes kerület 1907. 4.

harmadik osztályon. 2. olcsó lakás; közös teremben elfüggönyözött ágy teljes felszereléssel napi 30 krajcárért és tisztogatási díjért; deszkafallal elkülönített szobák egyenként 60 krajcárért és a tisztogatási díjért; 3. kedvezményes bemenet a kiállításra: 5 jegyből álló füzet 5 korona helyett 2 koronaért. 4. Kedvezményes étkezés...”³¹ A valóságban ezen rendelkezések ellenére sem utazhatott el sok baranyai tanító a fővárosba, mert több közülük egyszerűen még ezt sem engedhette meg magának.

1907-ben viszont sok megyei tanítónak is lehetősége volt arra, hogy országos rendezvényen vegyen részt, hiszen akkor Pécsen rendezték meg a katolikus tanítók országos bizottságának és a dunántúli tanító-egyesületeknek a kongresszusát. A helyi lapok szerint a baranyai katolikus tanítóság óriási érdeklődést tanúsított az esemény iránt. Különösen a rendezvény második napjának programja tartott számot nagy érdeklődésre, a gazdag kínálat sok érdeklődőt vonzott a budai-külvárosi katolikus kör nagytermébe. A következő volt a program: 1. Reggel közös szentmise. 2. A közgyűlés megnyitása. 3. Kitüntetések. 4. Elnöki, pénztárosi és titkári jelentések. 5. A nőnevelés korszerű kérdései. 6. Az egyház és az iskola. 7. Pedagógia és lélektan. 8. Pedagógiai könyvtárak és tanszer-múzeumok. 9. A népiskola a népjólét kifejezésének szolgálatában: a) a népiskola teendői, háziipari oktatás, szlőjd b) gyakorlati földművelés, állattenyésztés, munkaszeretet fejlesztése c) a tanítóképzés teendői. 10. Folyó ügyek, indítványok stb.³²

A baranyai tanítóság esetenként szervezett kirándulásokon vett részt, amelyek szintén az önképzésüket is szolgálták a kikapcsolódás mellett. 1898-ban például a Pécsi Tanítóegylet tagjai meglátogatták az Abaligeti-barlangot.³³ Gyakorikak voltak a Budapestre szervezett kirándulások, és nem ritkák a horvát, szlavón, illetve olasz területeket végcélul választó, néhány napos utazások, ezeken azonban csak kevés baranyai tanító tudott részt venni, mert a csoportos utazási kedvezmények ellenére sem tudták a szállás- és étkezési költségeket megfizetni.

Irodalom

A Pécs megyei Római Katolikus Tanító-Egylet alapszabályai. Pécs, 1908.

Az alkoholelles nevelés. Siklósi r. kath. tan. egyeslet. Pécsi Közlöny, 1906. május 3. XIV/100. 5.

A Baranyavidéki Tanító Egylet. Pécsi Közlöny, 1908. június 8. XVII/115. 5.

Egyházmegyei általános tanítóegyesület. Pécsi Közlöny, 1902. június 25. X/31. 1.

Egyleti élet. Pécsi Közlöny, 1904. november 3. XII/104. 6.

A katolikus tanítók országos bizottságának és a dunántúli tanítóegyesületeknek kongresszusa. Pécsi Közlöny, 1907. június 8. XV/129. 5.

Gyáni Gábor – Kövér György: Magyarország társadalomtörténete. Osiris Kiadó, Budapest, 2006.

Halász István: Baranya megye tanügyi állapota. Pécs, 1878.

Baranya megyei ált. tanítóegylet pécsváradi járáskörének gyűlése 1907. március 7-én Hidorban. Tanfelügyelői iratok, 1907. Baranya Megyei Levéltár (Továbbiakban: BMLT)

Kedvezmény tanítóknak. Pécsi Közlöny, 1896. február 6. 2.

Kéri Katalin: Pedagógiai sajtó a dualizmus kori Baranyában. Neveléstörténet, 2013. X/1–4. 33–43.

Klingenberg Jakab: A Pécsi Tanítóegylet 40 éves vázlatos története. Pécs, 1907.

Komlósi Sándor: Az Eötvös-féle népnevelési egyletek alakítására irányuló törekvések sora Baranyában. Baranyai Művelődés 1972/1. 75–83.

Lantos István: A magyar honi tanítóegyletek országos szövetsége (1872–1874.) In: Tanulmányok a magyar nevelésügy XVII–XX. századi történetéből; Budapest, Akadémiai Kiadó, 1980. Szerk.: Mészáros István. 169–184. o.

Magyarországi Kath. tanítók Országos Bizottsága. Pécsi Közlöny 1907. június 11. XV/131. 5.

³¹ Kedvezmény tanítóknak 1896. 2.

³² Egyleti kongresszus 1907. 5.

³³ Klingenberg 1907. 10.

-
- Márfi Attila: Baranya vármegye egyesületei (1867-1914) Baranyai Helytörténetírás, 1985-86. Pécs, 193–214.
- A németi esperes kerület. Pécsi Közlöny, 1907. június 22. XV/141. 4.
- Németh András: Magyar pedagógusképzés és pedagógus szakmai tudásformák I. 1775-1945. Nemzeti fejlődési trendek, nemzetközi recepciós hatások. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2012.
- A tanítók önképzéséről. Néptanoda 1867. dec. I/1. 7–8.
- Baranya megye ált. tan. egylet pécsváradi járáskörének gyűlése, 1906. márc. 8. Olasz Jegyzőkönyv, Tanfel. iratok, 1906. BMLT
- Bar. megyei ált. tan. egylet olasz gyűlése 1906. március 8. Tanfelügyelői iratok, 1906. BMLT (a gyümölcsfanevelésről); 1907. márc. 7. (a tyúktenyésztésről) stb.
- Pécs szabad királyi város összes községi népoktatási tanintézeteinek értesítője 1908/09. tanév VI. (Schneider Istvánról szóló megemlékezés)
- Pécsi Tanítónők Egyesületének Alapszabályai 1913. (Tanítóegyletek című csomag, szám nélkül BMLT)
- Peres Sándor: A magyarországi tanító-egyesületek története. Budapest, 1896.
- Rubus: Egyesüljünk. Kalauz 1867. október 29. IV/1. 5.
- Siklói r. kath. tan. egylet. Pécsi Közlöny, 1906. május 3. XIV/100. 5.
- A siklói esperes kerület a r. kath. tanítótestület 1893. évi tanácskozmányi jegyzőkönyve 944/1893. Püspöki Levéltár (PLT), TFI
- Tanfelügyelői iratok, 1906. márc. 12. BMLT
- Tanítóegyesületek fuzionálása. Pécsi Közlöny, 1907. jún 11. XV/131. 4.
- Tanító-egyleti közgyűlés (Baranyavár-vidéki tanítóegylet). Pécsi Közlöny, 1900. március 22. VIII/23. 4.
- Tanítógyűlés. Pécsi Közlöny, 1905. október 7. XIII/210. 3.
- Tanítói gyűlés (Baranyavár-vidéki r. k. egylet kisköszegi gyűlése) Pécsi Közlöny, 1905. október 31. XIII/230. 4.
- Tanítói gyűlés. Pécsi Közlöny, 1907. október 3. XV/226. 4.
- Wajdits Gyula megnyitója a vallásos nevelésről. A pécssegyházmegyei róm. kath. tanítóegyesület. Pécsi Közlöny, 1908. június 11. XVI/133. 5.